

УДК 378.147:811.161.2:34

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.58>

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

Хмизова О.В.,*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0002-8671-3727*

Хмизова О.В. Формування культури наукового мовлення майбутніх правників.

У статті здійснено комплексний аналіз особливостей формування культури наукового мовлення майбутніх правників у сучасних умовах розвитку вищої освіти. Обґрунтовано актуальність дослідження з огляду на підвищення вимог до якості професійної підготовки юристів, необхідність забезпечення ефективної наукової комунікації та дотримання принципів академічної доброчесності. Визначено сутність поняття культури наукового мовлення як інтегративної характеристики, що поєднує мовно-нормативний, логіко-композиційний, термінологічний, комунікативний та етичний компоненти.

Розкрито специфіку формування культури наукового мовлення саме у правничій освіті, яка зумовлена особливостями юридичного мислення, необхідністю точного використання термінології, аргументованого викладу правових позицій та роботи з нормативно-правовими актами і судовою практикою. Особливу увагу приділено поєднанню мовної та фахової підготовки як ключовій умові формування професійно орієнтованого наукового мовлення майбутніх юристів.

Проаналізовано основні етапи формування культури наукового мовлення здобувачів, зокрема мотиваційно-орієнтаційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний, а також окреслено їх змістове наповнення у контексті правничої освіти. Виявлено низку актуальних проблем, серед яких недостатній рівень мовленнєвої підготовки здобувачів, формальне засвоєння юридичної термінології, слабкий розвиток навичок правової аргументації, відсутність уніфікованих методичних підходів, а також виклики, пов'язані з цифровізацією освітнього процесу та забезпеченням академічної доброчесності.

Узагальнено основні напрями вдосконалення процесу формування культури наукового мовлення майбутніх правників, зокрема шляхом впровадження системного підходу, розвитку міждисциплінарної інтеграції, удосконалення методичного забезпечення, активізації практичної діяльності здобувачів та формування навичок критичного мислення і роботи з науковими джерелами. Зроблено висновок, що формування культури наукового мовлення є невід'ємною складовою професійної компетентності правника та важливою передумовою його ефективної наукової і практичної діяльності.

Ключові слова: культура наукового мовлення, правнича освіта, майбутні правники, академічне письмо, юридична термінологія, правова аргументація, наукова комунікація, академічна доброчесність, професійна мовна підготовка, цифровізація освіти.

Khmyzova O.V. Formation of a culture of scientific speech of future lawyers.

The article carries out a comprehensive analysis of the features of the formation of a culture of scientific speech of future lawyers in modern conditions of development of higher education. The relevance of the study is substantiated in view of increasing the requirements for the quality of professional training of lawyers, the need to ensure effective scientific communication and adherence to the principles of academic integrity. The essence of the concept of a culture of scientific speech is determined as an integrative characteristic that combines linguistic-normative, logical-compositional, terminological, communicative and ethical components.

The specifics of the formation of a culture of scientific speech in legal education are revealed, which is due to the peculiarities of legal thinking, the need for accurate use of terminology, reasoned presentation of legal positions and work with regulatory legal acts and judicial practice. Special attention is paid to the combination of linguistic and professional training as a key condition for the formation of professionally oriented scientific speech of future lawyers.

The main stages of the formation of the scientific speech culture of applicants are analyzed, in particular motivational-orientational, cognitive, activity and reflexive, and their content in the context of legal education is outlined. A number of current problems are identified, including the insufficient

level of speech training of applicants, formal mastery of legal terminology, weak development of legal argumentation skills, the absence of unified methodological approaches, as well as challenges associated with the digitalization of the educational process and ensuring academic integrity. The main directions for improving the process of forming the scientific speech culture of future lawyers are summarized, in particular by implementing a systemic approach, developing interdisciplinary integration, improving methodological support, activating the practical activities of applicants and forming the skills of critical thinking and working with scientific sources. It is concluded that the formation of a culture of scientific speech is an integral part of a lawyer's professional competence and an important prerequisite for his effective scientific and practical activities.

Key words: culture of scientific speech, legal education, future lawyers, academic writing, legal terminology, legal argumentation, scientific communication, academic integrity, professional language training, digitalization of education.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації правової системи України, інтеграції у європейський та світовий правничий простір, а також зростання ролі наукових досліджень у сфері права особливої значущості набуває проблема формування культури наукового мовлення майбутніх правників. Якісна підготовка фахівців юридичного спрямування передбачає не лише оволодіння ґрунтовними теоретичними знаннями, а й розвиток здатності до чіткого, логічного, аргументованого та академічно добросчесного викладу наукових і правових позицій.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена необхідністю забезпечення високого рівня професійної комунікації правників, які у своїй діяльності постійно працюють із нормативно-правовими актами, судовою практикою, науковими джерелами, а також здійснюють підготовку процесуальних документів і наукових текстів. Водночас практика свідчить про наявність певних труднощів у здобувачів вищої освіти щодо володіння нормами наукового стилю, юридичною термінологією, дотримання логіки викладу та принципів академічної добросчесності.

Додаткової актуальності дослідженню надає активна цифровізація освітнього процесу, що змінює форми та засоби наукової комунікації, а також вимагає від майбутніх правників уміння працювати з електронними ресурсами, критично оцінювати інформацію та створювати якісний науковий контент у цифровому середовищі. У зв'язку з цим постає необхідність теоретичного осмислення та вдосконалення методичних підходів до формування культури наукового мовлення майбутніх правників як важливої складової їхньої професійної компетентності.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення методичних підходів до формування культури наукового мовлення майбутніх правників у процесі їх професійної підготовки, а також визначення ефективних засобів і педагогічних умов, що забезпечують розвиток умінь створення наукових і юридичних текстів відповідно до норм академічного мовлення та вимог правничої діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Проблема формування культури наукового мовлення здобувачів вищої освіти перебуває у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Окремі аспекти культури мовлення, зокрема норми сучасної української літературної мови, стилістика та культура професійного мовлення, досліджували такі вчені, як Л. Мацько, О. Пономарів, С. Єрмоленко, М. Пентилюк. Питання формування наукового стилю мовлення та академічного письма розглядалися у працях Н. Голуб, О. Семенов, Т. Симоненко та інших.

У контексті правничої освіти науковці акцентують увагу на необхідності поєднання мовної підготовки з професійною складовою. Зокрема, досліджуються питання юридичної термінології, особливостей правничого дискурсу, структури юридичних текстів та формування професійної комунікативної компетентності правників.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, проблема формування культури саме наукового мовлення майбутніх правників залишається недостатньо комплексно дослідженою. Потребують подальшого вивчення питання інтеграції мовної та фахової підготовки, розроблення ефективних методичних підходів з урахуванням специфіки юридичної діяльності, а також впливу цифрового освітнього середовища на розвиток наукового мовлення здобувачів.

Виклад основного матеріалу. У науковій площині культура мовлення традиційно розглядається як рівень володіння нормами літературної мови, уміння добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації та дотримуватися вимог точності, логічності, доречності й виразності висловлювання. Водночас культура наукового мовлення має свою специфіку, що зумовлена особливостями наукового стилю, для якого характерні об'єктивність, узагальненість, аргументованість, структурованість викладу та використання термінологічної лексики [1].

У цьому контексті культуру наукового мовлення здобувачів доцільно визначати як інтегративну характеристику, що відображає здатність особи створювати усні й письмові наукові тексти відповідно до мовних, логічних, стилістичних та етичних норм академічної комунікації.

Науковці справедливо зазначають, що формування такої культури передбачає не лише засвоєння мовних норм, а й розвиток комплексу взаємопов'язаних умінь: логічно структурувати науковий текст, коректно використовувати терміни, надавати аргументацію та доказування, дотримуватися принципів академічної доброчесності, а також адаптувати зміст викладу до вимог конкретного наукового чи професійного дискурсу [2].

Особливого значення набуває формування культури наукового мовлення у здобувачів юридичних спеціальностей, оскільки правничий дискурс характеризується підвищеною вимогливістю до точності формулювань, однозначності тлумачення норм та логічної послідовності викладу, що зумовлює необхідність поєднання мовної підготовки з фаховою, що дозволяє забезпечити формування не лише загальнонаукових, а й професійно специфічних мовленнєвих компетентностей.

Варто зазначити, що формування культури наукового мовлення здобувачів вищої освіти є складним багаторівневим процесом, що передбачає цілеспрямоване формування здатності до створення, аналізу та інтерпретації наукових текстів відповідно до мовних, логічних, стилістичних і етичних норм академічної комунікації. У сучасних умовах розвитку вищої освіти зазначений процес набуває особливої актуальності у зв'язку з підвищенням вимог до якості наукової підготовки, необхідністю інтеграції у міжнародний науковий простір та забезпеченням академічної доброчесності.

Культура наукового мовлення як педагогічна та лінгводидактична категорія характеризується інтегративністю і включає сукупність взаємопов'язаних компонентів. До її структури доцільно віднести мовно-нормативний, логіко-композиційний, термінологічно-професійний, комунікативно-прагматичний, етико-академічний та рефлексивно-редакційний компоненти [1; 3].

Мовно-нормативний компонент забезпечує дотримання норм сучасної літературної мови, що є основою правильності наукового мовлення. Логіко-композиційний компонент відображає здатність до побудови структурно цілісного та послідовного наукового тексту, що передбачає чітке формулювання мети, завдань, аргументацію та узагальнення результатів. Термінологічно-професійний компонент полягає у володінні спеціалізованою лексикою та вмінні коректно використовувати терміни відповідної галузі знань. Комунікативно-прагматичний компонент забезпечує адекватність мовленнєвого оформлення відповідно до мети, жанру та адресата наукового висловлювання. Етико-академічний компонент передбачає дотримання принципів академічної доброчесності, зокрема коректного цитування та посилання на джерела. Рефлексивно-редакційний компонент характеризує здатність до критичного аналізу та вдосконалення власного наукового тексту [4].

Доцільно відмітити, що процес формування культури наукового мовлення має поетапний характер. На мотиваційно-орієнтаційному етапі відбувається усвідомлення значущості наукового мовлення як інструменту професійної діяльності та наукової комунікації. Когнітивно-змістовий етап передбачає засвоєння теоретичних знань щодо норм наукового стилю, структури наукового тексту, особливостей академічного письма та принципів академічної доброчесності [5]. Практично-діяльнісний етап спрямований на формування умінь створювати різножанрові наукові тексти, здійснювати їх аналіз і редагування. Рефлексивно-корекційний етап забезпечує розвиток здатності до самоконтролю, виявлення та усунення мовних і логічних недоліків. Професійно-інтеграційний етап передбачає застосування сформованих умінь у контексті майбутньої професійної діяльності.

Також ефективність формування культури наукового мовлення значною мірою залежить від створення відповідних педагогічних умов, серед яких важливими є інтеграція мовної та фахової підготовки, систематичність практичної діяльності здобувачів, використання зразків наукових текстів, розвиток рефлексивних умінь та забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності.

Формування культури наукового мовлення майбутніх правників має низку специфічних особливостей, зумовлених природою правничої діяльності, характером юридичного мислення, а також вимогами до професійної комунікації у сфері права. На відміну від інших галузей знань, правнича освіта передбачає підвищений рівень точності, формалізованості та однозначності мовного вираження, що безпосередньо впливає на зміст і методику формування культури наукового мовлення здобувачів.

Однією з ключових особливостей є тісний взаємозв'язок між мовленням і юридичним мисленням. Наукове мовлення правника виступає не лише засобом передачі інформації, а й інструментом правового аналізу, інтерпретації норм права, аргументації правових позицій. У зв'язку з цим формування культури наукового мовлення майбутніх правників передбачає розвиток логіко-правового мислення, здатності до чіткого структурування аргументів, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та формулювання обґрунтованих висновків [3].

Наступною важливою особливістю є підвищені вимоги до термінологічної точності. Юридична мова характеризується високим рівнем спеціалізації та стандартизації, що обумовлює необхідність чіткого і коректного використання правничої термінології. Будь-яка неточність або двозначність у

вживанні термінів може призвести до викривлення змісту правової норми або неправильного тлумачення правових явищ. Тому формування культури наукового мовлення у майбутніх правників передбачає не лише засвоєння термінологічного апарату, а й розвиток умінь співвідносити поняття, категорії та правові конструкції у межах відповідної галузі права.

Особливістю є також нормативний характер правничого дискурсу. Наукове мовлення юриста формується на основі постійної роботи з нормативно-правовими актами, судовою практикою, міжнародними документами, що вимагає здатності до точного відтворення правових формулювань, коректного цитування, аналізу та узагальнення правових норм. У цьому контексті важливим є формування навичок роботи з джерелами права, включаючи їх систематизацію, порівняльний аналіз та інтерпретацію [2].

Окремої уваги заслуговує аргументаційний характер правничого мовлення. Наукові тексти у сфері права передбачають не лише опис правових явищ, а й їх критичне осмислення, оцінку та обґрунтування певної правової позиції. Відповідно, формування культури наукового мовлення майбутніх правників має бути спрямоване на розвиток навичок правової аргументації, використання доказів, посилання на нормативні джерела, судову практику та наукові праці.

Специфічною рисою є також поєднання наукового і практичного дискурсів. Майбутній правник має бути здатним адаптувати наукове мовлення до різних форм професійної діяльності - підготовки наукових статей, аналітичних довідок, правових висновків, процесуальних документів. Це обумовлює необхідність формування гнучкості мовлення, здатності варіювати стиль викладу залежно від комунікативної ситуації, зберігаючи при цьому наукову обґрунтованість і точність.

Суттєвою особливістю сучасного етапу є вплив цифровізації на формування культури наукового мовлення. Майбутні правники активно використовують електронні правові бази даних, наукові електронні ресурси, цифрові інструменти для підготовки текстів. У зв'язку з цим виникає необхідність формування навичок критичного оцінювання інформації, відбору достовірних джерел, а також дотримання стандартів наукового мовлення в умовах цифрового середовища [4].

Доцільно відмітити, що процес формування культури наукового мовлення майбутніх правників також має свої етапні особливості. На початковому етапі особлива увага приділяється засвоєнню базових мовних норм і ознайомленню з особливостями наукового стилю. На подальших етапах відбувається поступове ускладнення завдань, що передбачає роботу з юридичними текстами, аналіз правових ситуацій, підготовку наукових повідомлень і досліджень. Завершальний етап пов'язаний із інтеграцією набутих умінь у професійну діяльність та здатністю до самостійного створення наукових текстів високого рівня складності.

Ефективність формування культури наукового мовлення майбутніх правників значною мірою залежить від організації освітнього процесу. Зокрема, важливим є використання інтерактивних методів навчання, моделювання професійних ситуацій, залучення здобувачів до науково-дослідної діяльності, участі у конференціях, підготовки публікацій, що дозволяє поєднати теоретичні знання з практичними навичками та забезпечити формування стійких мовленнєвих компетентностей.

Узагальнення теоретичних положень і практики підготовки майбутніх правників дає підстави виокремити низку системних проблем, що ускладнюють ефективне формування культури наукового мовлення.

Насамперед, однією з ключових проблем є недостатній рівень сформованості базових мовленнєвих компетентностей у здобувачів. Це проявляється у порушенні норм наукового стилю, логічної послідовності викладу, невмінні чітко формулювати думки та аргументувати власну позицію. Така ситуація значною мірою зумовлена фрагментарністю мовної підготовки та відсутністю системної роботи над науковим мовленням упродовж усього періоду навчання.

Суттєвою проблемою є також формальний підхід до опанування юридичної термінології. Здобувачі часто використовують терміни без глибокого розуміння їх змісту, що призводить до неточностей і помилок у наукових текстах. Це ускладнює формування професійно орієнтованого мовлення та негативно впливає на якість правничої аргументації.

Окремо слід відзначити недостатній рівень розвитку навичок правової аргументації та аналітичного мислення. У багатьох випадках наукові тексти мають описовий характер і не містять належного обґрунтування висновків, що свідчить про слабку інтеграцію мовної та фахової підготовки.

Важливою проблемою є відсутність уніфікованих методичних підходів до формування культури наукового мовлення саме у правничій освіті. Викладання часто здійснюється без урахування специфіки юридичного дискурсу, що призводить до розриву між теоретичними знаннями та практичними потребами майбутньої професійної діяльності.

Не менш актуальною є проблема академічної доброчесності. Недостатній рівень сформованості навичок коректного цитування, перефразування та самостійного опрацювання джерел призводить до випадків недобросовісного запозичення та зниження якості наукових робіт.

Крім того, сучасні виклики цифровізації зумовлюють нові труднощі, пов'язані з некритичним використанням електронних джерел, перевантаженням інформацією та недостатнім рівнем навичок її відбору й оцінювання. Це впливає на зміст і якість наукового мовлення здобувачів.

Висновки. Узагальнюючи зазначене, доцільно сформулювати такі висновки щодо шляхів вирішення виявлених проблем.

По-перше, на сьогодні необхідним є впровадження системного підходу до формування культури наукового мовлення, що передбачає інтеграцію відповідних завдань у всі етапи підготовки майбутніх правників, а не обмеження їх окремими дисциплінами.

По-друге, доцільним є посилення міждисциплінарної взаємодії між мовною та фаховою підготовкою, адже формування наукового мовлення має відбуватися у контексті роботи з юридичними текстами, аналізу судової практики, підготовки процесуальних документів та наукових досліджень.

По-третє, важливим є удосконалення методичного забезпечення, зокрема розробка спеціалізованих курсів, практикумів і навчальних матеріалів, орієнтованих на правничий дискурс та розвиток навичок академічного письма.

По-четверте, необхідно приділяти системну увагу розвитку навичок правової аргументації, критичного мислення та аналітичної діяльності здобувачів, що забезпечить підвищення якості їхніх наукових текстів.

Таким чином, подолання зазначених проблем можливе за умови комплексного підходу, що поєднує удосконалення змісту освіти, методів навчання та організації освітнього процесу, що сприятиме формуванню у майбутніх правників високого рівня культури наукового мовлення як важливої складової їхньої професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Batsevych_Florii/Osnovy_komunikatyvnoi_linhvistyky/.
2. Семенов О.М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Semenoh_Olena/Kultura_naukovoji_ukrainskoi_movy/.
3. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Київ: Либідь, 2013. 248 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ponomariv_Oleksandr/Stylistyka_suchasnoi_ukrainskoi_movy/.
4. Hyland K. Academic discourse: English in a global context. London: Continuum, 2009. 256 p. URL: <https://www.routledge.com/Academic-Discourse-English-in-a-Global-Context/Hyland/p/book/9780826498010>.
5. Swales J.M., Feak C.B. Academic writing for graduate students: essential tasks and skills. 3rd ed. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2012. 408 p. URL: https://www.press.umich.edu/331287/academic_writing_for_graduate_students.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026